

Pär Bäckstrand fotograferade
Lennart Nilsson den 9 juli på hans
sommarställe utanför Hallstavik.

LENNART Uttryck. Intryck. **Avtryck!** NILSSON

– Att vara först med en idé är den stora utmaningen, säger Lennart Nilsson och gör ingen hemlighet av att han hellre blickar framåt än bakåt.

Inte ens på sin ålders höst är han redo att summera sina insatser. Den vänlige fotografen ser sig aldrig om, inte i vrede, inte heller i saknad eller i beundran inför forna bedrifter. Han verkar fullt upptagen med att tänka tankar ingen tänkt. Hans livsuppgift är att göra det osynliga synligt – och försöka förklara det oförklarliga.

I sextio år har han brutit ny mark när han berättat sin "story". Med sina bilder har han överraskat och fascinerat en hel värld. Boken *Ett barn blir till* har tryckts i många miljoner exemplar och översatts till ett tjugotal språk och *Life*-reportaget *Drama of Life before Birth* blev en "kiosk-vältare" som bara kan jämföras med den amerikanska månlandningen fyra år senare. På bara någon dag sålde hela upplagan på åtta miljoner exemplar slut!

Sina första, riktiga närbilder tog han hemmavid, 13 år gammal. Av toffeldjur. Kameran, som han fick av pappa Nils, kostade två kronor och första mikroskopet, som han sparade ihop till, 16 kronor. Sedan dess har det blivit lite dyrare grejer.

I det specialbyggda svepelektronmikroskopet, som kostade ett antal miljoner att utveckla och bygga, kan bildjournalist Nilsson fotografera livets byggstenar DNA och antikropparna på virusets yta i ner till en nanometers upplösning (0,000000001 meter).

Sina mest uppmärksammade bilder har Lennart Nilsson tagit med specialoptik inne i människokroppen, i sin jakt på det som inte syns. "Värsta" vidvinkelobjektivet har bara någon millimeters brännvidd och 170 graders bildvinkel. När han skulle testa det fotograferade han en fluga på en centimeters håll på frukostbordet och fick en bild av en jätteinsekt med pyttesmå människor sittande runt om, allt lika knivskarpt.

Ändå handlar Lennart Nilssons bilder inte i första hand om teknik. Den får aldrig bli ett självändamål, säger han.

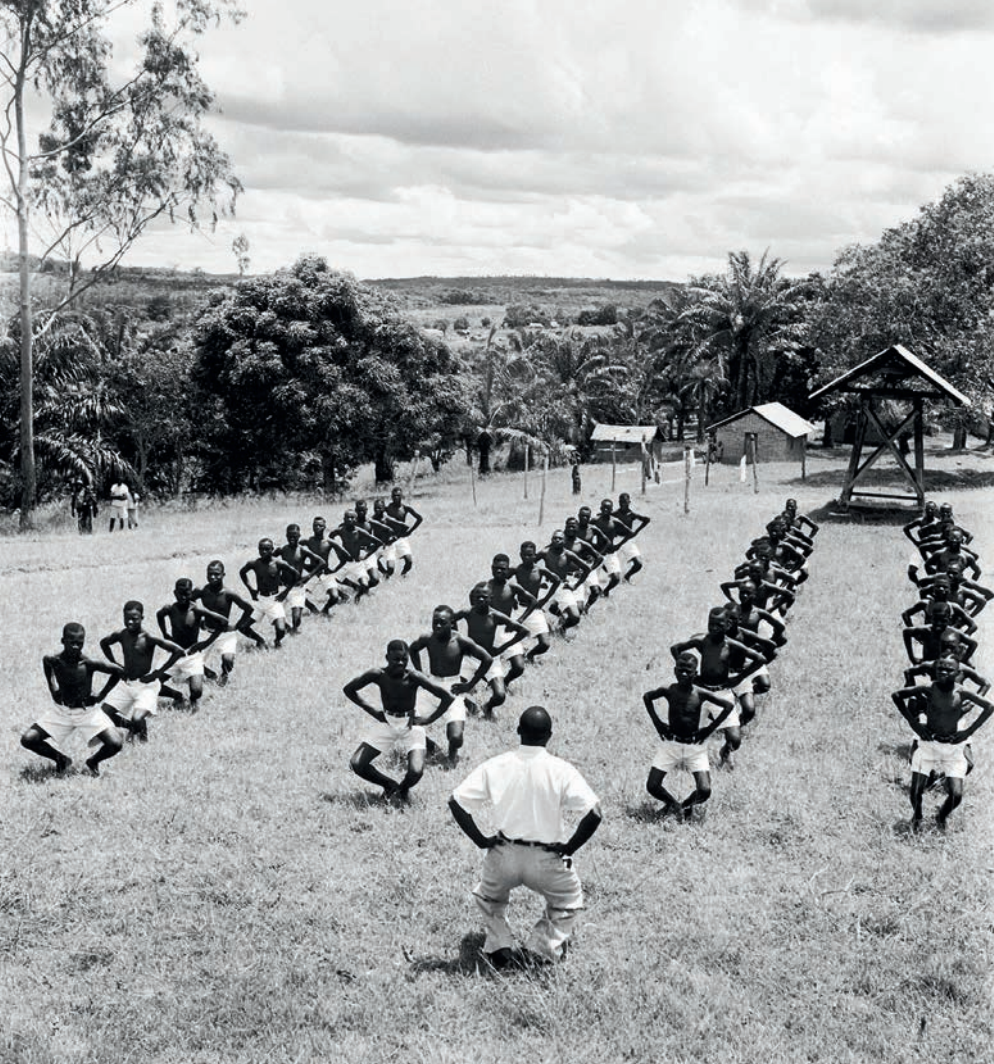
Den 24 augusti fyllde mästefotografen 90 år. Han gjorde sina första uppdrag för *Vecko-Revyn* 1940 och åren som följde var han en av vårt lands främsta bildberättare.

1965 blev han världsberömd över en natt med sina bilder om hur ett barn blir till. Och det var bara början på hans outtröttliga utforskande av människokroppen och livets mirakel.

Men Lennart Nilssons bilder handlar inte i första hand om teknik utan om idén bakom bilden.

Om berättelsen.

TEXT: PER LINDSTRÖM FOTO: LENNART NILSSON/SCANPIX

En sex veckor lång reportageresa i Kongo 1948 resulterade i ett dussintal reportage i svenska *Se* och utländska bildtidningar som *Life*, *Paris Match* och *Stern*. Mycket handlade om det vilda och farliga, men också om svensk gymnastik på export. Som här unga kongolesiska skolpojkar som drillas på en svensk missionsstation.

Det är idén bakom bilden som är det viktiga, ”storyn” som ska berättas. Och han har inte bara vetenskapliga ambitioner.

– Jag är nog mer journalist än fotograf. Inget görs bara för bildens skull.

Lennart Nilsson jagar nyheten – och vill som alla journalister vara först.

”Inget är så bra att det inte kan göras bättre” står det uppfordrande på en skylt i hans laboratorium på Karolinska Institutet i Solna, där merparten av hans berättelser tagit sin början. Kameror, mikroskop, preparat och pappershögar fyller bänkar och bord och över alltihop, i taket, svävar hans kanske mest älskade bild av fostret som ser ut att suga på tummen.

Lennart Nilsson är inte bara en fotograf, en historieberättare eller en observatör på vetenskapens yttersta gräns – han är allt detta. Den svenske fotografen har med rätta geniförklarats. Han har jämförts med Ingmar Bergman och kallats Leonardo da Nilsson av engelska *Times*, ”en renässansmänniska i det tjugonde århundradet”. Och i *Svenska Dagbladet* kunde man för några år sedan läsa att ”det finns vitrockar som säger att nu har Lennart Nilsson börjat få in skärpan på ett Nobelpris, hans fotograferande omges med forskningens hela förväntan”.

Lennart Nilsson är sedan länge både medicine och filosofie hedersdoktor, har fått professors namn och guldmedaljer av regeringen (tolfte storleken), Vetenskapsakademien och Kungl. Tekniska Högskolan i Stockholm. Han har fått Master of Photography och var 1980 den förste som fick Hasselbladspiset. Han har vunnit World Press Photo och tre Emmy, tevevärldens Oscarspris, för sina filmer – och fick klippa bandet när Fotografiska i Stockholm invigdes 2010... Och för ett tiotal år sedan instiftades Lennart Nilsson Award, ett internationellt pris till en

fotograf som verkar i Lennart Nilssons anda, som lyckas förena vetenskapliga, journalistiska och konstnärliga ambitioner i sitt berättande.

Själv tycker han, och har alltid tyckt, att det är lite obeckvämt med all uppmärksamhet. Att vara störst, bäst och vackrast är inte viktigt, men att överraska och få beröra, det är stort.

”After seeing your pictures I want to be pregnant” skrev en flicka en gång till Lennart Nilsson och det är nog den finaste recension han någonsin fått.

– Jag vill övervaka det som sker, skildra det som folk snackar om och visa det som är svårt att se med våra egna ögon.

Med fantasi och envishet har han skapat en rikare bild av vår verklighet. Hans bilder har blivit opera, de finns på frimärken och sedlar, och några är på väg mot oändligheten, transformerade till ljudsignaler på en metallrulle ombord på NASA:s rymdfarkoster Voyager I och II – ett meddelande från jorden som kanske når en mottagare någonstans i rymden om en miljard år...

Lennart Nilsson är besatt av sina kamerors uttrycksmöjligheter, beredd att offra allt – tid, pengar, personlig komfort – för att få en bra bild.

Han talar om alla underbara människor som hjälpt honom genom åren, om lyckan att fortfarande få vara en del i ett forskningsteam, och om hur roligt de har när de ”lattjar” i labbet i jakten på det oväntade.

Hans passion för arbetet gränsar till fanatism och är omskriven, liksom hans förmåga att vinna människors förtroende. Petter Karlsson konstaterar i *Lennart Nilsson – hans livs bilder* att ingen närmast sig kungar och trashankar med samma blandning av vördnad och hänsynslöshet. Och att ingen har drivit så många till vansinne, men ännu fler över gränsen de knappast trodde fanns.

Också som ung, frilansande veckotidningsfotograf för *Se* och *Vecko-Journalen* nådde han himmelska höjder. Lennart Nilsson var 17 när han fotograferade bästa vännen Alice Babs och hans bilder liknade inga andra. *Vecko-Revyns* chefredaktör Kerstin Wijkmark såg till att grabben fick bra betalt så han kunde köpa en riktig kamera.

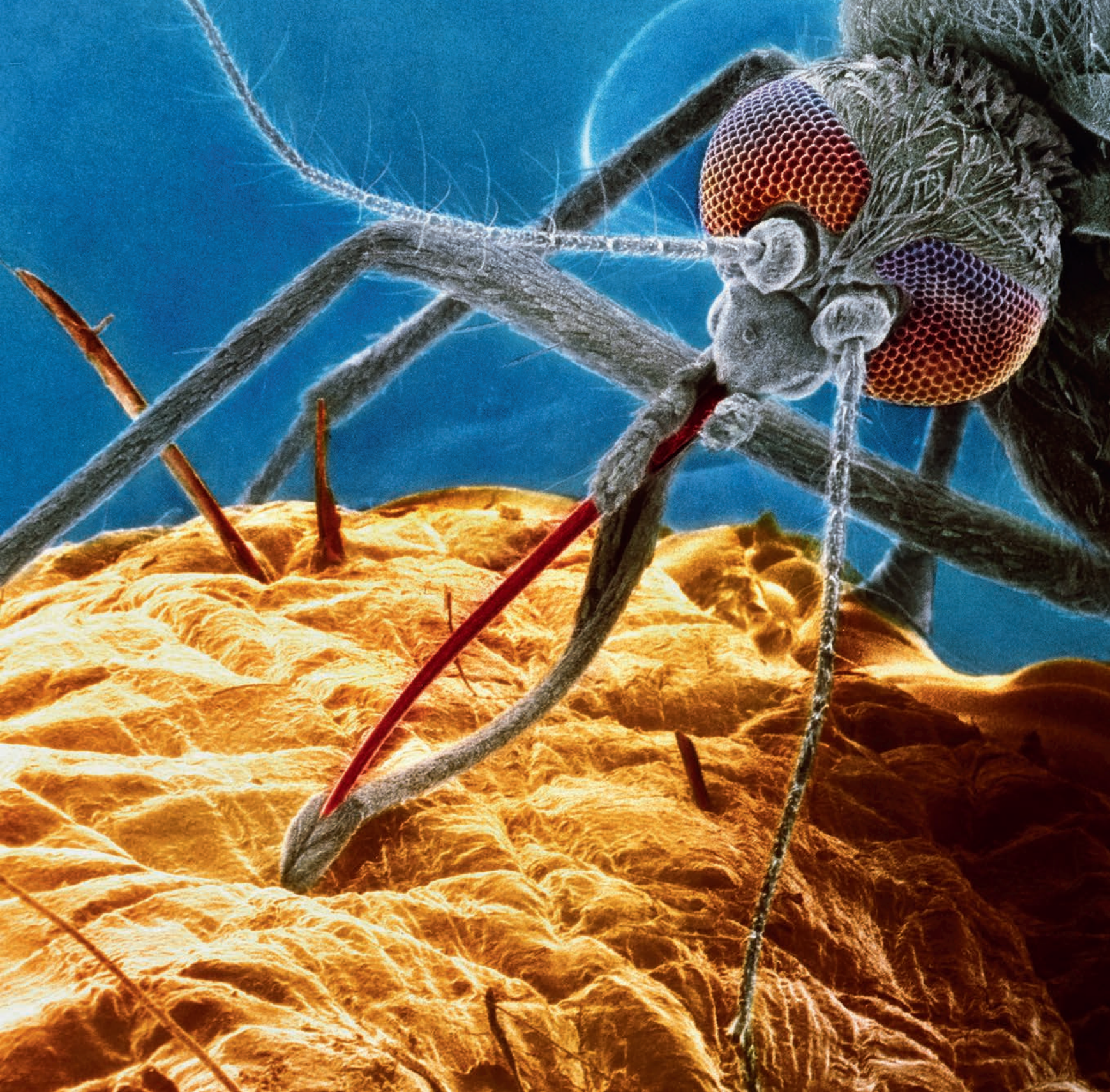
Ulf Nilson, som arbetade på Åhlén & Åkerlund innan han kom till *Expressen*, noterade en gång att Lennart Nilsson började sin otroliga karriär som kändisfotograf: ”Ja, just det, bröder och systrar i den snorkiga medievärlden, han var KÄNDISFOTOGRAF!”

Lennart Nilsson fotograferade Sickan Carlsson och Sten Bergman, gjorde hemma-hos-reportage hos Evert Taube och Edvin Adolphson, och blev god vän med Tage Erlander och Olof Palme: ”Erlander smugglade in honom på Harpsund – givetvis som ende fotograf – när Nikita Chrustjev kom på besök. Så kom det sig att de två – fotografen och diktatorn – drack konjak i armkrok och att Nilsson fick se alla ryssars härskare full, sentimental och i tårar... Konkurrenterna var också i tårar, fast av andra skäl.”

Nilsson med ett s frågade Nilsson med två om det inte kändes underbart att slå konkurrenterna och fick till svar att den blivande hedersdoktorn inte såg det så. ”Nej... jag vill bara göra ett jobb. Förstår du.”

Ulf Nilson inledde sitt vänporträtt med att Lennart Nilsson är en stor man som man lätt kan bli vansinnig på. När det ungerska folket revolterade 1956 ville *Se* skicka Nilson & Nilsson, men den senare tackade nej eftersom han hade träff med en docent. Lennart Nilsson sa att det ju bara var en revolt. ”Om hela världen hade stått i brand hade det varit en annan sak.”

”Vilken jävla idiot jag tyckte att han var!”, skriver Ulf Nilson. ”Om hela världen stod i brand kunde Nilsson rycka ut, annars inte. En sån hopplös, avskryvård, inkrökt... Nåja.”

”Även ett plågoris har rätt till sitt eget porträtt” skriver Petter Karlsson i *Hans livs bilder* (2002) apropå Lennart Nilssons bild från 1980. Den hungriga myggan sticker in sin hullingförsedda snabel som ett sugrör genom huden på en stackars människa. I 45 gångers förstoring förvandlas det fem milligram tunga krypet till ett blodtörstigt monster, ett odjur på rymmen från Jurassic Park.

” Jag vill övervaka det som sker, skildra det som folk snackar om och visa det som är svårt att se med våra egna ögon.

Med på resan in i myrornas värld, som började i en vanlig myrstack i Danderyd, var Lennart Nilssons pappa Nils. "Det började regna och jag frågade om vi skulle gå hem. Nej, sa pappa. Nu ska vi plåta när myrorna simmar!" Fotografen kom insekterna nära och de fick mänskliga drag. Boken *Myror* (1959) är en berättelse om sociala strukturer och brutala gängbråk.

Redan som vanlig "plåtslagare" var han i en klass för sig. "Det var en ära att få arbeta i Lennart Nilssons skugga", förklarade gamle *Se*-fotografen Anders Engman härom året när han fick frågan hur det var att jobba på den svenska bildtidningen under de guldkantade åren på femtiotalet.

Lennart Nilsson gjorde uppmärksammade reportage om en lantbrevbärares vardag, en ödemarcksjägare och en barnmorska i fjällvärlden. Berättelsen om Siri Sundström, som hade förlöst 1 500 barn i och kring Arjeplog, var det första som publicerades i utländska tidningar.

– Det var tillräckligt exotiskt för att kunna säljas runt om i världen. Jag var bara 22 år och det är klart att det inspirerade till fortsatta äventyr.

Han var i Oslo när andra världskriget tog slut och efter kriget gick resorna till en rad länder. I New York gjorde han hela Broadway i bild och i Belgiska Kongo irrade han omkring i sex veckor i jakt på det vilda och farliga. Och där, i den afrikanska djungeln, höll allt på att ta slut en natt då han blev stucken av en skorpio. Var den giftig skulle döden infinna sig före gryningen, fick han veta. Några timmar senare väckte han sin reporter med orden "Hoppla, man lever!"

Lennart Nilssons och Svante Löfgrens reportage från Afrika var sensationella – och många. För många tyckte en läsare som i en insändare krävde mindre negrer i *Se*. Veckans reportage råkade handla om pygméer och Rune

Moberg, tidningens chefredaktör, fick sista ordet när han svarade på insändaren och konstaterade att det tyvärr inte finns mindre negrer än pygméer.

Ett reportage i *Se* om norrmännens jakt på isbjörnar vid Spetsbergen gjorde att *Life* 1948 fick upp ögonen för den svenske fotografen. Det gräts och protesterades på många språk – och det var inte sista gången hans bilder skulle framkalla starka reaktioner. Också hos fotografen väcker minnet av den blodiga jakten under midnattssolen känslor. Fortfarande, efter mer än ett halvsekel, rörs han till tårar när han berättar om hur de vuxna isbjörnarna sköts medan ungarna fångades levande för att säljas till djurparker och cirkusar. Och som vanligt är han självkritisk.

– Vad hände sen? Jag skulle inte ha nöjt mig med bilden av ungens anklagande blick genom spjalorna på den provisoriska buren, byggd av ilandfluten drivved, som reportaget sista bild. Berättelsen tog inte slut där.

Utforskandet av det okända började med en vanlig myrstack tillsammans med pappa Nils, fortsatte med livet i en kallsup och det där med blommor och bin. Det blev reportage och två böcker, *Myror* och *Liv i hav* (båda kom 1959).

Det riktigt stora – berättelsen om hur ett barn blir till – började med ett vanligt uppdrag på Sabbatsbergs sjukhus 1951. Lennart Nilsson fick syn på några glasburkar med foster i formalin som användes i utbildningen av nya läkare. Han blev nyfiken och fick låna en med ett två, tre centimeter långt embryo – och höll på och fotograferade det i en hel vecka innan han var nöjd.

När Dag Hammarskjöld två år senare utsågs till FN:s generalsekreterare fick Lennart Nilsson uppdrag av *Life* att följa den svenske diplomatens väg från Utrikesdepartementet i Stockholm till FN-skrapan i New York.

– Hammarskjöld reste tillsammans med en mindre delegation från UD och han, "den tyste", skrattade så att hela planet skakade. Jag satt några rader bakom dem så jag hörde inte vad de pratade om, bara Dags bullrande skratt, det glömmer jag aldrig.

När de kom till New York råkade Lennart Nilsson gå tätt bakom Hammarskjöld när *New York Times* fotograf tog bilden som hamnade på tidningens förstasida dagen därpå. Det ser ut som om den svenske fotografen ingick i den svenska delegationen, och när Hammarskjöld några dagar senare installerades var Lennart Nilsson den ende som fick följa med till generalsekreterarens våning i den då nybyggda FN-skrapan.

– Vi hade bra kontakt. Dag var otroligt begåvad men lågmäld, pratade inte i onödan... Efteråt var han stolt och glad, stod avspänd vid ett fönster och såg ut över New York. Jag frågade hur det kändes när hela världen välkomnade honom? *Jag minns ingenting, men säg inte det till någon*, sa han. Det var ett löfte jag höll så länge han levde.

De luttrade redaktörerna på *Life* tyckte att Hammarskjöld blickande ut över Manhattan var okej, men när de fick se bilderna av det mänskliga embryot, som Lennart Nilsson passade på att visa, blev de eld och lågor. "Go on!" sa de och det gjorde han.

Tolv år senare kunde den amerikanska bildtidningen trycka *Drama of Life before Birth*. Det var den mest otroliga bildessä de någonsin publicerat, summerade en redaktör när veckotidningen gick i graven 1972 och pekade på överraskningsmomentet, skönheten och det faktum att något liknande aldrig tidigare visats. Bilderna väckte, och väcker fortfarande, frågor om liv och död – ur biologiska, juridiska, etiska, politiska och inte minst religiösa aspekter.

När börjar egentligen livet, i befruktningsogonblicket, eller vid födelsen?

– Kanske med en kyss?

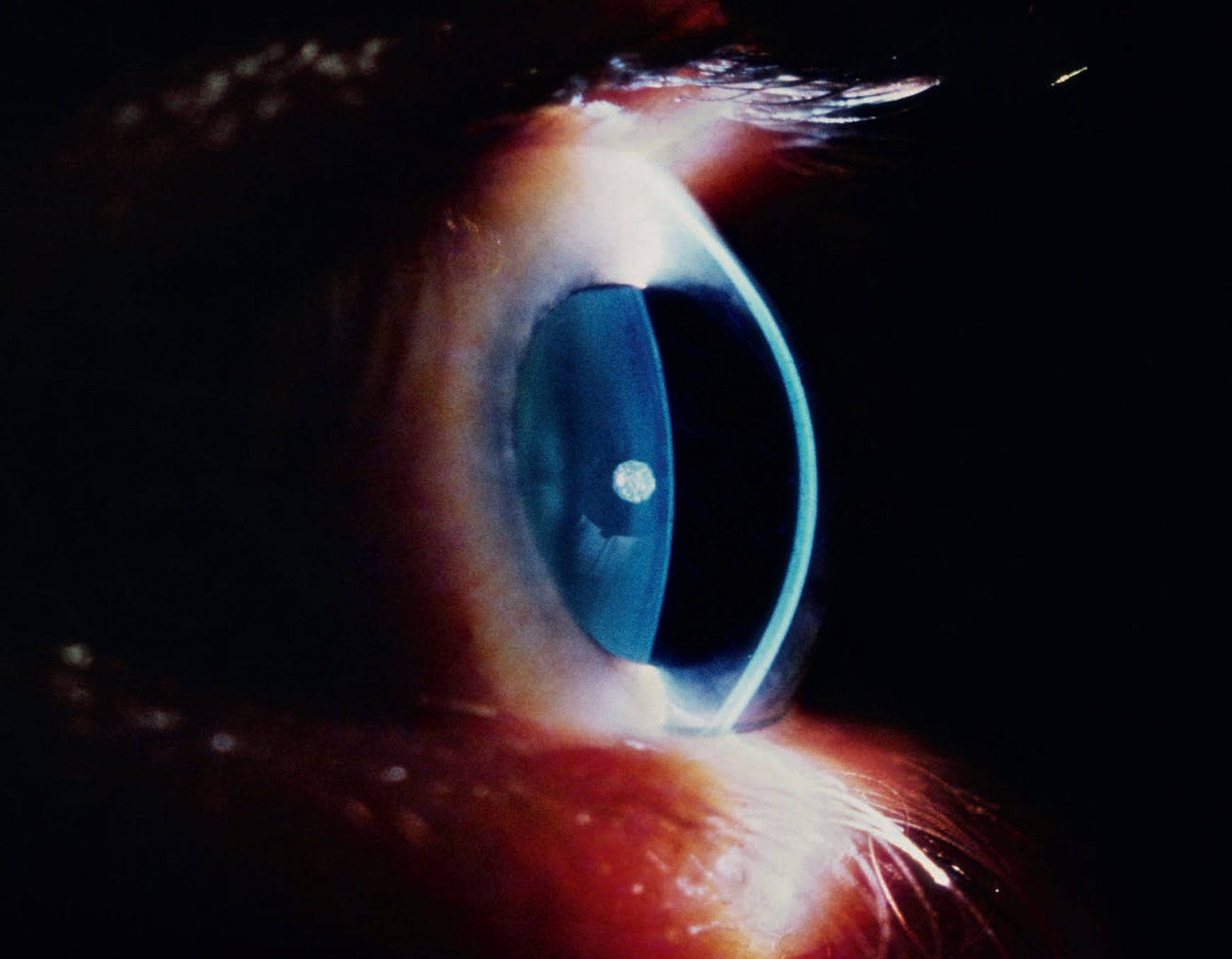
Trots att han fått frågan hundratals gånger tvekar Lennart Nilsson och förklarar att livet börjar tidigt, att embryot efter tre veckor har blivit avlängt, att hjärtat börjat slå och

forts. sid 24

När Lennart Nilssons *Ett barn blir till* kom ut första gången 1965 drog världen efter andan – hur var det möjligt? Bilden av fostret som ser ut att suga på tummen måste vara en av världshistoriens mest publicerade – och älskade – fotografier.

” Jag är tacksam om jag har bidragit till att öka respekten för livet.

En människas öga som bara Lennart Nilsson kan se – och fotografera – det. *Life* uppmärksammade fotokonsten i sitt stora jubileumsnummer 1966 och när det var dags att välja omslagsbild drog Lennart Nilsson det längsta strået – i konkurrens med alla fantastiska *Life*-bilder som visade krig, katastrofer och kändisar.

Att fånga en virvelvind

Per Lindström berättar om sitt möte med mästereffotografen.

TEXT OCH FOTO: PER LINDSTRÖM

● **Hjärtat klappar** lite extra när jag på avtalad tid – klockan 11.00 en småkall torsdag i juni – tar ett djupt andetag och ringer på Lennart Nilssons dörr. Det beror inte bara på att jag ska möta en av vår tids största fotografer utan också på att huset där han bor byggs om. Hissen är avstängd och jag får ta en smal, vindlande brandtrappa.

På andra sidan väntar ett fast handslag.

– Välkommen, gamle kompis! Hustru Catharina står som vanligt vid hans sida.

Lennart börjar med ett snabbt klädbyte, från mörk kostym till tröja och manchesterbyxor, och berättar att han just delat ut ett pris till den bästa eleven på Solna gymnasium.

– En kanongrej! Tänk dig att få

gå upp och hämta en check på tio tusen.

Jag tänker på alla priser, utmärkelser och hedersbetygelser som han själv fått – från hedersdoktor till nu senast professors namn... Kanongrejer allihop.

Att intervju Lennart Nilsson är inte lätt, jag vet, jag har gjort det förr och hoppas få göra det igen. Det finns så mycket att fråga, så mycket att hålla koll på, och så mycket tankvärt som redan är sagt. Någon har jämfört det med att försöka fånga en virvelvind. Dessutom en virvelvind som inte vill prata för mycket, inte om det som varit och speciellt inte om sig själv.

Jag tar avstamp i Lennarts eget motto "allt är möjligt", och det

löper som en röd tråd genom vårt tre timmar långa samtal.

Efter en stund är rollerna ombytta. Lennart undrar vad jag drömmer om, vad jag helst vill göra?

Jag överväger att svara ärligt, att jag helst av allt vill få till en riktigt bra intervju med mästaren, men väljer hans taktik, att byta spår. Noterar att det inte finns en enda Lennart Nilsson-bild på väggarna i den vackra Östermalmsvåningen, men massor av fotoböcker, egna och andras, på bord och i bokhyllor. Irving Penn har till exempel en egen hög på bekvämt avstånd från den gula favoritfåtöljen.

– Penn var fin, en lågmäld kille, får jag veta.

Nästan alla Lennart Nilsson mött genom åren har varit fina och låg-

” Jag är nog mer journalist än fotograf.
Inget görs bara för bildens skull.

Det började med tre stort uppslagna reportage i *Vecko-Journalen* 1963 och slutade med boken *Halleluja* som kom samma år. I två månader följde Lennart Nilsson "kärlekens armé" – från Ystad till Haparanda, från slumsysstrarnas arbete i det fördolda till en soldats möte med synden på Stockholms ragggarstråk. "Ska du med på en sväng runt kvarteret, syster?"

mällda. Jag undrar om han aldrig stött på några fähundar.

– Ska fundera, återkommer, lovar han och avslöjar att Henri Cartier-Bresson var "skön och kul" och att han beundrar Sebastião Salgado och Frans Lanting liksom Tio-fotograferna Hans Hammarskiöld och Georg Oddner.

Det blir mycket på temat "störst, bäst och vackrast" när man närmar sig Lennart Nilsson och det är ofrånkligt då han är just detta – störst och bäst – och många av hans bilder är grymt vackra. Själv är han stilig, lyckas förena en busig pojklöök med den belevade gentlemannens. Verkar ha levtt ett bra liv; inga bekymmersrynkor, inga läsglasögon, än mindre hörapparät. Och han borde ha lite pengar på banken med tanke på de

upplagor som hans böcker sålts i, men sådant frågar man inte om. Det är privat, skulle han bara svara.

I vardagsrummet finns en nära två meter hög trave med ett ex av nästan alla Nilssons böcker. När jag ber Lennart att ställa sig bredvid, som en tändsticksask vid en skalbagge, tvekar han.

– Bättre kan du, säger han uppfordrande när jag knäppt min bild. Inte ens med ett snabbt digitalt knäpp får man slarva... Och jag blir pinsamt påmind om mästarens ord: "En misslyckad bild är en bild som kan göras bättre."

Gamle Se-redaktören Rune Moberg konstaterade en gång att Lennart Nilsson är en av världens mildaste män, men att han när det gäller bilder inte tål några dumheter. Så är det.

”Ödemarkens barnmorska” Siri Sundström hade förlöst 1500 barn i och runt Arjeplog. Lennart Nilsson följde henne i veckor – i gengasbil, på skidor och till fots. När Jenny Öhlund skulle föda kördes hennes man ut, men inte fotografen... ”Reportaget var tillräckligt exotiskt för att kunna säljas runt om i världen. Jag var 22 år och det är klart att det inspirerade till nya äventyr.”

När vi bryter för lunch är det brandtrappan som gäller igen. Varpå följer en snabb promenad till den K-märkta Järnvägsrestaurangen på Östra Station.

– Man ska gå med raska steg, det är bra för hjärtat, säger vår hedersdoktor.

Catharina – som Lennart mötte på Bonnier Fakta under arbetet med en bok och som snabbt blev inte bara hans kära hustru utan också en entusiastisk ”assistent” – och jag har svårt att hålla jämna steg med honom.

Vi äter stekt flundra. Elin som brukar servera Catharina och Lennart men nu är föräldraledig dyker upp och vill visa Adrian, två månader. Hon har varit i Budapest och är lyrisk över den delade staden. Lennart säger att han aldrig varit där.

Du hade chansen 1956, flickor jag in.

Se ville skicka sin stjärnfotograf när det ungerska folket revolterade, men Lennart hade redan fullt upp med vad som skulle bli hans stora livsuppgift. Jag undrar om han inte ångrade att han tackade nej, men inte, ångrar sig gör bara den som tittar i backspegeln och det är inte Lennarts bästa gren...

Till kaffet bjuder köket sina stammisar och mig på vaniljpanacotta. Mätta och belåtna vänder vi åter till det soliga vardagsrummet. Lennart fångar dagens *Metro* i farten.

För en gångs skull känns det rätt att använda ordet som enligt Svenska Akademiens Ordlista betyder ”ensam i sitt slag, enastående”.

När de andra nöjde sig med att fotografera Tage Erlanders nya stadsråd utanför Kanslihuset 1964 följde Lennart Nilsson med hem till familjen Palmes radhus i Vällingby och fick bilder när den blivande statsministern spelade fotboll med sina grabbar – och tröstade sonen Mårten.

Lennart Nilsson skulle kunna kalla sig hovfotograf och har porträtterat tre svenska kungar; Gustaf V, Gustaf VI Adolf och Carl XVI Gustaf. När den senare gifte sig 1976 blev väntan på den perfekta bilden lång – och lunchen tre kvart försenad. Men det var inte fotografens fel försäkrar Lennart Nilsson, som fick sin favoritbild tack vare ett spontant skratt mitt i den högtidliga yran.

”Det ser ut som om jag leker Gud” sa författaren Harry Martinson när Lennart Nilsson porträtterade rymdeposet Aniaras skapare 1963. Författaren bad fotografen att inte publicera bilden förrän efter hans död, ett löfte som Lennart Nilsson höll.

Lennart Nilsson är *unik*. Han tänker i bild, drömmer i bild, är helt absorberad av sitt yrke. Varje bild är en sensation. Få kan som han koncentrera en historia, säga så mycket i en exponering. Jag tror ingen fått så många att säga ”Åh fan” och berört så många så starkt som Nils Nilssons grabb.

Lennart gör ingen hemlighet av att hans pappa betytt mycket, kanske allt, för att det blev som det blev.

– Han var en djupt tänkande, positiv och härlig människa. Tyvärr dog han ung, blev bara 96.

Hur var mamma då?

– Stark! Mamma var stark och lågmäld.

Bra föräldrar alltså.

Jag försöker med några fler snabba frågor. Gillar?

– Att fiska och pyssla på sommarstället i Roslagens famn.

Ogillar?

– Skrytsamhet.

Favoritblomma?

– Midsommarblomster.

Och så berättar Lennart Nilsson om hur han som en nutida Carl von Linné åkte runt och jagande midsommarblomster. I bagageluckan hade han levande bin. Uppdraget var att dokumentera blommornas sexualliv. Bilden som blev resultatet hör till hans mest spridda – den finns på varenda hundralapp – och visar med mikroskopisk skärpa hur insekt och växt samspekar i naturens eget kretslopp.

Favoritframkallare?

– Adox KB 14. Samma som Rolf Winquist alltid använde.

Ett ord på vägen, till en blivande bildjournalist?

– En fotograf ska registrera, inte

regissera. Det måste vara äkta, inget fejk!

Favoritmusik vid ett mikroskop?

Frågan får aldrig något svar. Lennart bläddrar i en av sina böcker, letar efter något han vill visa. Senast han fick frågan, för tio år sedan, svarade han Mozart.

Vad händer närmast?

– Vi håller på att spela in två timslånga filmer för Sveriges Television som ska visas i höst. Mikael Timm skriver manus och i morgon ska vi vara på Riksmuseet, på lördag i ett analogt fotolabb och på söndag hoppas vi få filma på Berns.

Lennart Nilsson hittar bilden som han tog av Karl Gerhard när Berns fyllde hundra för mer än 60 år sedan och berättar att det gick åt 16 flaskor äkta champagne innan han var nöjd.

Apropå champagne, hur ska den stundande födelsedagen firas?

– Med mottagning på Karolinska Institutet och lunch med några vänner...

Några lär i det här sammanhanget betyda minst hundra för vänskretsen är stor, precis som beundrarskaran. Och där någonstans går vi i mål.

I hallen, bredvid dagens posthög, ligger senaste numret av Lennarts liv- och husorgan, *Läkartidningen*.

– Big news, förstår du!

Jag tackar för ännu ett fantastiskt möte.

– De va la bra detta som dom säger i Göteborg, säger Lennart Nilsson.

Jag snurrar ner tre trappor och konstaterar, lätt omtumlad, att detta va la *mycket* bra. Synd bara att jag inte fick till en bättre bild av mästaren med alla sina böcker. ■

”Den ensamma ungens skrik ekar över havet. Desperat biter han i mammans päls och öron för att försöka väcka liv i den livlösa kroppen. Sedan lägger han ramarna runt hennes hals och ligger orörlig och apatisk resten av dagen.” 1948 berättade Lennart Nilsson om norrmännens blodiga jakt på isbjörn vid Spetsbergen. Reportaget väckte starka känslor när det publicerades i svenska *Se* och några veckor senare i amerikanska *Life* – och det blev början på Lennart Nilssons internationella karriär.

de första, primitiva hjärncellerna är på väg att bildas... Då är det en två, tre centimeter lång människa.

Bilderna av embryon tagna under de första veckorna har använts som argument i abortdebatten, inte minst i USA.

– Det är inget jag strävat efter, det har bara blivit så. Men jag är tacksam om jag har bidragit till att öka respekten för livet.

När *Life Magazine* firade 30 år 1966 ville man visa en bild från skapelsens morgon – och uppdraget att göra det omöjliga gick till den svenske fotografen, känd för att aldrig blicka bakåt.

Det måste vara ett vulkanutbrott sett genom en regndroppe, den första linsen, tänkte Lennart Nilsson. Och så kom det sig att han en dag stod på Surtseys brännheta lava medan elden sprutade ur kratern och stenar regnade över ön som nyss fötts ur havet och tog bilden, en glödande lavaström sedd genom en droppe vatten på en glasskiva framför objektivet. Och på omslaget en människas öga – som bara Lennart Nilsson kan se det.

”Lennart behöver inte åka till världens ände, han kan gå över gatan och komma hem med ett mästerverk”, noterade en av *Lifes* redaktörer, Phil B Cunnard, förtjust då det begav sig.

Lennart Nilsson var redan då känd för att leverera och inte prata i onödan.

– De som bara snackade fick sparken, säger han.

Han hade Stockholm som bas också under de år han arbetade för *Life*. Det var ju här, på Karolinska och andra svenska sjukhus, som bilderna fanns, som han hade sina läkarkompisar.

– Men det hände att jag åkte över, ibland både en och två gånger i veckan.

Författaren Harry Martinson förklarade en gång Lennart Nilssons storhet med att han lägger kinden intill, lyssnar och känner efter. Enligt Martinson, som skrev prologen till *Myror*, var hans vän fotografen ”nästan mera myra än myrorna själva”, så nära kom han dem.

När Lennart Nilsson några år tidigare porträtterade Martinson till boken *Sweden in Profiles* (1954) var det den blivande Nobelpristagaren som la kinden intill på en bloms-

teräng. Det var en bra bild men... kanske inte alldeles ändå, kunde man inte tänka sig ett djur på blombladet bredvid författarsiktet?

Hela det Martinsonska huset började leta efter lämpliga djur och till sist lyckades författarens hustru fånga en stekel. ”Den tar vi död på”, sa hon. Men den ömsinte dikteren hittade en djurvänligare utväg. Han hämtade ett spetsglas med brännvin, doppade snabbt stekeln och satte den på blomman där den saligt vandrade omkring medan Martinson tittade på och Nilsson fotograferade.

Lennart Nilsson tog också en bild när rymdoperan Aniaras skapare slöt sina ögon framför en illusorisk stjärnhimmel. ”Det ser ut som om jag leker Gud. Du får lova att inte publicera den förrän efter min död”, sa Martinson när han fick se bilden.

Lennart Nilsson har fotograferat dem alla – Sir Winston Churchill, Greta Garbo, Ingrid Bergman, Birgit Nilsson, Ingmar Bergman, Louis Armstrong, Hjalmar Gullberg, Gustav V, Pär Lagerkvist, Jussi Björling, Jarl Kulle, Zarah Leander, Karl Gerhard, Jean Sibelius, Jacob Wallenberg, Igor Stravinsky, Carl Milles, Per Albin Hansson, Mora-Nisse Karlsson, Lena Nyman, Sven Tumba och Henri Matisse...

Den sistnämnda var *lite* besvärlig, vägrade släppa in *Vecko-Journalens* utsände, men kom på bättre tankar när den envise fotografen kom tillbaka nästa dag.

– Inget är omöjligt, förstår du, säger Lennart Nilsson och får det att låta som en självklarhet.

Han berättar om den gång han skulle ta en bild av *hela* Cirkus Scott. Första försöket i Karlstad blev inte bra. Ljuset var för dåligt och pussen som flickan i förgrunden skulle ge clownen kom inte i rätta ögonblicket. Nytt försök i Gävle någon vecka senare, men det blev inte heller bra. Elefaterna förstod inte vitsen med att lyfta på frambenen samtidigt som akrobaterna slog en volt. Men tredje gången gillt, i Västerås, fick *Vecko-Journalen* en riktig Lennart Nilssonbild.

En bild är inte bra om den *kan* göras bättre. Som den kungliga bröllopbilden 1976. Bröllopslunchen blev tre kvart försenad för att brudnåbbarna inte stod rätt.

– Men det var inte mitt fel utan förste hovmarskalkens, säger Lennart Nilsson och berättar hur han hade förberett

”En fotograf ska registrera, inte regissera.
Det måste vara äkta...”

Jag blev illa berörd när jag förstod att killen aldrig skulle bli sig själv igen.

Ett av Lennart Nilssons första stora medicinska reportage visade en lobotomioperation på Södersjukhuset i Stockholm 1949 och väckte starka reaktioner när det publicerades i *Vecko-Journalen*. Den vackra och samtidigt fasansfulla bilden visar patienten i väntan på att kirurgerna ska öppna hans skalle och skära av de nervbanor som går från pannloben till djupare liggande delar av hjärnan. I Sverige behandlades 4 500 patienter med denna metod under 40- och 50-talen. Tanken var att dämpa deras ångest och oro, men många blev i stället helt apatiska, andra dog.

sig i dagar och hade fem kameror redo med svartvit film, färgdia och negativ färg.

Men också för en perfektionist kan det bli för bra. Fotografens egen favoritbild från bröllopet är en spontan bild där drottningen tittar ner, kungen gapskrattar och de sex brudnåbbarna inte verkar veta hur de ska stå eller vart de ska titta.

Ett ögonblick Lennart Nilsson gärna minns är när han som första fotograf fick gå ombord på regalskeppet *Vasa*, som just hade bärgats och sakta väcktes ur sin 333-åriga törnrosasömn. I kaptenens hytt såg han ringar av vinglas på ett bord och i gytjan på batteridäck, vid en hög med kanonkolor, resterna av en människa. Han kände historiens berömda vingslag, brände av en blix och tänkte på den stackars matrosen – ”Hur var det, min vän?”

Kanske tänkte han också på då han själv som femåring var nära att drunkna. Tre gånger hamnade han under vattent innan han räddades och kunde berätta om hur fantastisk upplevelsen varit. ”Det var oerhört vackra färger, det bubblade och hade sig”, förklarade Lennart Nilsson sextio år senare i FOTO.

Ett av Lennart Nilssons klassiska reportage började med att han blev nyfiken på en stackars frälsningssoldat som stod och sålde *Stridsropet* i ur och skur och slutade med stort uppslagna artiklar i *Vecko-Journalen* och rosade fotoboken *Halleluja* (1963).

Tidningens chefredaktör Buster von Platen ville att Lennart Nilsson skulle visa vad det innebär att bli frälst.

– Det var väldigt starkt... ett av de svåraste uppdrag jag haft.

Mycket handlar om tid, förklarar fotografen som skildrade soldaterna i ”kärlekens armé” ur vinklar vi aldrig sett: ”med skurbaljan vid sjuksängen, på det ölskvimpande raggarstråket och i ögonblicket då Gud kommer in i människan”. Han reste från Skåne till Norrland och fotograferade i dagar, veckor och månader, och blev imponerad av vad han såg.

– Jag fick möjlighet att vara med så länge att de kunde vara sig själva och det är så kort tid människor är den de verkligen är. Det kanske bara är några sekunder.

Han konstaterar att det tar tid att överraska och berättar om Åke, en djupt olycklig och alkoholiserad man som förläskade sig i en snygg tjej som spelade i orkestern.

– Det slutade med att han frälstes, tog på sig uniformen och gifte sig. Men efter några år återgick han till spriten och jag ångrar att jag inte fortsatte att följa min vän...

Det mest dramatiska var att hänga med slumsystarna, de som följde den gudomliga kallelsen och gick ut i vingården och arbetade. Lennart Nilsson blir rörd när han berättar om människorna han mötte i några baracker på Söder i Stockholm för ett halvsekel sedan.

– En dag när vi kom verkade den blåslagna mamman vara ensam hemma. Var har hon gjort av barnen, tänkte jag. De hade gömt sig under sängen, de trodde att det var den berusade pappan som kom för att fortsätta misshandeln. Sådant glömmar man inte.

Ytterligare en händelse som etsat sig fast i det Nilssonska minnet är en operation 1949.

– Det var bland det obehagligaste jag varit med om, säger fotografen som ville visa hur frontal lobotomi, en då ny metod att bota psykiskt sjuka, gick till.

Hjärnkirurgen Olof Sjöqvist på Södersjukhuset var pionjär i Sverige och positiv till att låta Lennart Nilsson vara med. Han hade bara ett förbehåll, bilderna fick inte publiceras i skandaltidningen *Se*.

– Jag blev illa berörd när jag förstod att killen aldrig skulle bli sig själv igen.

En månad senare träffade han patienten på nytt. Operationen hade ”lyckats”, en skrikig, våldsam jätte hade förvandlats till en ytterst artig och beskedlig man.

– Han hade ett eget sätt att uttrycka det på: *Jag har plötsligt blivit en annan, en bror till mig själv*.

Den svartvita bilden av den unge mannen före lobotomioperationen, med en vikt operationsduk över halva ansiktet, för tankarna till Andres Serranos bårhusbilder trettiofem år senare, men med den skillnaden att Lennart Nilssons kusligt vackra bild är en del av en angelägen berättelse. Bilden – hur fantastisk den än kan vara – får aldrig bli ett självändamål. Och det är nog det som gör Lennart Nilsson till ”The One and Only”.

Han har tagit med oss till en värld vi knappt hade en aning om. Som folkbildare har han trollbundet oss med sin vetenskapliga poesi och mystik och som samhällsskildrare öppnat våra ögon och fått oss att reagera.

Alltid i en klass för sig, alltid med fokus på ”storyn” och den vanlige tidningsläsaren och tv-tittaren. ■

Fotnot Förutom läkare och forskare har Lennart Nilsson genom åren haft stor hjälp i sitt arbete av tre personer: ingenjören Werner Donne som kunde fixa det mesta, fotografen Gillis Hägg som såg till att de svartvita bilderna tagna med svepelektronmikroskop fick färg, och hustru Catharina, viktigast av dem alla.

På 1960-talet var Lennart Nilsson anställd på *Life* och när den amerikanska bildtidningen firade 30-årsjubileum fick han uppdraget att ta "världshistoriens första bild". Han for tillsammans med ingenjören och vännen Werner Donne till den isländska vulkanön Surtsey, som hade fötts ur havet tre år tidigare. "Land som stiger ur havet, sett genom en lins av vatten... Så måste världens första optiska bild ha sett ut." 25 meter från lavaströmmen, i skydd av ett paraply, lyckades han fånga vulkanen i en vattendroppe på en glasskiva framför objektivet. Marken var fortfarande het – Lennart Nilsson minns att han hela tiden fick röra på fötterna för att gummistövlarna inte skulle smälta.

En artikel om Lennart Nilssons omfattande bokutgivning finns på www.tidningenfoto.se